

УДК 94(477.5)«194»:070.13

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2025-1-23>**Позднякова Інна,**

кандидатка історичних наук,

доцентка кафедри історії України та всесвітньої історії,

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

pozdnjakova@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-9256-4633

СИСТЕМА ЗАОХОЧЕНЬ І ПОКАРАНЬ СПІВРОБІТНИКІВ РАДЯНСЬКИХ ЦЕНЗУРНИХ ОРГАНІВ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

У статті розглянуто особливості трудового законодавства часів Другої світової війни та перших повоєнних років. Зазначається, що під час війни трудове законодавство характеризувалося посиленням відповідальності за порушення трудової дисципліни. У повоєнні роки з правового регулювання трудових відносин поступово усувалися обмеження воєнного часу, норми якого поширювалися і на співробітників радянських цензурних органів. Показано, що серед форм заохочення цензорів найпоширенішими були нагородження медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні» та Почесною грамотою за «відмінні показники» з охорони державної та військової таємниці в пресі й на радіомовленні. До працівників цензури застосовували й дисциплінарні стягнення. Підставою для їх застосування найчастіше було несвоєчасне подання звітної документації та розголошення відомостей, що становлять військову й державну таємницю. Службові стягнення накладалися з формулюванням: «поставити на вид», «догана», «сувора догана», «догана із занесенням в особову справу», «звільнення з посади», «звільнення з органів цензури». Розкриття теми дослідження здійснено на основі залучення низки репрезентативних джерел, які зберігаються у фондах Державного архіву Кіровоградської області. Основний зміст узагальнювальних висновків і напрямів подальших досліджень із цієї проблеми полягає в тому, що вона дає змогу з'ясувати взаємозв'язок між трудовими «звершеннями» радянської доби та механізмами стимулювання праці, простежити, як радянські методи контролю за трудовою дисципліною вплинули на сучасну культуру праці українців, зрозуміти, наскільки соціалістичне змагання сприяло зростанню продуктивності, й оцінити ступінь ефективності системи заохочень порівняно із сучасними, ринковими методами мотивації. Отже, вивчення системи заохочень і дисциплінарних стягнень, що застосовувалися до радянських цензорів, дасть змогу ґрунтовніше дослідити радянські методи управління та оцінити їх вплив на характер трудових відносин у сучасній Україні.

Ключові слова: дисциплінарні стягнення, заохочення, ідеологічний контроль, радянська цензура, соціалістичне змагання.

Радянська система трудових відносин з її ставленням до праці та підходами до управління персоналом глибоко вкорінилася на пострадянському просторі. Дослідження адміністративних та каральних механізмів контролю за трудовою дисципліною дає змогу краще зрозуміти радянське суспільство і його спадщину, що й дотепер впливає на українське суспільство. Окремий інтерес становить модель «колективної відповідальності», коли порушення засуджувалися на зборах, догани оголошувалися привселюдно, а відзначення найкращих працівників мало пропагандистський характер. Адже чимало людей, які працювали в радянський період, досі сприймають роботу через призму тих часів.

Окремі питання становлення та розвитку трудового законодавства України неодноразово потрапляли до поля зору дослідників. Варто згадати статтю Наталії Обушенко, яка здійснила загальний аналіз розвитку трудового законодавства України за радянської доби (Обушенко Н., 2019). Окремі аспекти трудового законодавства УРСР у перше повоєнне десятиліття дослідила Наталія Харасик (Харасик Н., 2020). Вагомий внесок у дослідження системи радянських цен-

зурних органів зробили Юрій Шаповал та Оксана Федотова (Шаповал Ю., 2021). Утім, основні форми заохочень, види та причини застосування дисциплінарних стягнень до працівників цензурних органів досі не ставали предметом спеціального наукового розгляду.

Мета статті – дослідити особливості стимулювання праці співробітників радянських цензурних органів, розглянути види дисциплінарних стягнень та підстави їх застосування протягом перших повоєнних років.

Оскільки УРСР перебувала в складі СРСР, то до джерел трудового законодавства перших повоєнних років належали загальносоюзні нормативно-правові акти, як-от Укази Президії Верховної Ради СРСР, постанови Ради Міністрів СРСР, а також постанови партії – постанови ЦК ВКП(б). До власне українського законодавства щодо регулювання трудових відносин належали: Кодекс законів про працю УРСР 1922 р. зі змінами та доповненнями, Укази Президії Верховної Ради УРСР, постанови Верховної Ради УРСР, постанови Ради міністрів УРСР, а також партійні постанови – постанови ЦК КП(б) У. Пріоритет надавався союзному законодавству, тому в багатьох республіканських нормативних актах обов'язково зазначалася їх відповідність нормативним актам СРСР (Харасик Н., 2020, с. 28).

Під час війни Німеччини із СРСР встановлювались умови праці, обумовлені воєнним станом. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. «Про оголошення в окремих місцевостях СРСР воєнного стану» дозволив військовій владі залучати громадян до трудової повинності. 26 червня 1941 р. був виданий Указ «Про режим робочого часу робітників та службовців у період війни», який дозволив керівникам підприємств (промислових, транспортних, сільськогосподарських, торгівельних) при узгодженні з Раднаркомом СРСР вводити понаднормові роботи від однієї до трьох годин на день. Особи, яким виповнилось 16 років, могли працювати понаднормово не більш ніж дві години. У 1942 р. вводилися нові види трудової повинності – роботи зі спорудження оборонних об'єктів, заготівлі палива тощо. Рішення про введення трудової повинності в місцевостях, де був уведений воєнний стан, ухвалювала влада (Харасик Н., 2020, с. 29–30).

Загалом трудове законодавство характеризувалося посиленням відповідальності за самовільне залишення роботи, яке для робітників, службовців та інженерно-технічних працівників розглядалося як дезертирство й каралося згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 грудня 1941 р. тюремним ув'язненням строком від 5 до 8 років¹.

У повоєнні роки з правового регулювання трудових відносин поступово усувалися обмеження воєнного часу. Уже з 1 липня 1945 р. відновлюються чергові та додаткові відпустки, розпочинається видача грошової компенсації за відпустки, які не були використані під час війни. Скасовувалися понаднормові роботи, трудові мобілізації та повинності (Харасик Н., 2020, с. 31).

По завершенню Другої світової керівництво Головліту СРСР неодноразово порушувало питання про нагородження орденами та медалями окремих цензорів, які особливо відзначились у роки війни.

У записці «Про роботу Головліту в роки війни» уповноважений РНК СРСР з охорони таємниці в пресі та начальник Головліту М. Г. Садчиков інформував членів ЦК ВКП(б), що за період війни органами цензури перевірено друкованих видань загальною кількістю 2 233 862. Цю роботу здійснив колектив у складі 4 585 цензорів, які працювали як у центрі, так і на місцях. Цензори не допустили оприлюднення 82 161 матеріалу, відомостей і даних, з яких 36 212 з причин збереження державної таємниці, 17 047 – з політичних мотивів та вилучили 28 900 антирадянських відомостей з іноземної преси².

¹ Указ Президиума Верховного Совета СССР от 29 сентября 1942 года «О переводе на военное положение рабочих, служащих и инженерно-технических работников в близких к фронту районах» URL: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16427.htm> [23. 02. 2025].

² О работе Главлита в годы войны. *Цензура в Советском Союзе. 1917–1991. Документы.* М., 2004. С. 326–327.

Зважаючи на важливість цензурної роботи в радянській системі, ініціатива була сприйнята й на місця почали надходити запити з проханням надіслати необхідні дані щодо працівників цензури, апарат облітів та райуповноважених, які гідні бути нагороджені Почесною грамотою за виняткову роботу з охорони військової та державної таємниці в пресі в роки війни³.

Згідно з наказом Уповноваженого РНК СРСР з охорони державної таємниці в пресі та начальника Головліту за № 526 від 9 червня 1945 р., за успішну роботу з охорони державної таємниці в пресі в роки війни Почесною грамотою нагородили п'ятьох співробітників Головліту Латвійської РСР та по одному представнику Головлітів Північно-Осетинської АРСР, Якутської АРСР, Туркменської АРСР, Комі АРСР та працівника Вологодського обліту⁴.

У лютому 1946 р. нагородили ще тринадцять працівників цензурних органів серед яких: два заступники начальників облітів, п'ять цензорів, п'ять райуповноважених і начальник Нижньо-Тагільського міськліту Свердловської області⁵.

Працівників цензури нагороджували й з нагоди інших знакових для радянської доби подій. Зокрема, у листопаді 1947 р. з формулюванням: «за зразкове виконання своїх обов'язків, чіткість та оперативність у роботі», начальник Головліту УРСР К.Ф. Полонник оголосив подяки із занесенням в особову справу тринадцятьом співробітникам Головліту УРСР, зокрема чотирьом начальникам відділів, двом заступникам начальників відділів, двом старшим цензорам, двом цензорам, а також головному бухгалтеру, бухгалтеру-касиру та завідувачу секретаріату. На рівні областей подяки оголосили начальникам Миколаївського, Закарпатського, Чернігівського та Одеського облітів⁶. Своєю чергою, начальники облітів мали відмітити роботу кращих цензорів апарату та райуповноважених

До працівників цензурних органів застосовувалися й основні види дисциплінарних стягнень. В офіційних документах найчастіше трапляються такі: «поставити на вид» (зауваження – *Авт.*), «догана», «сувора догана», «догана із занесенням в особову справу», «звільнення з посади», «звільнення з органів цензури». Утім, якщо прорахунок не мав ідеологічного характеру і не розкривав воєнної таємниці чи державного секрету, то до звільнення справа не доходила.

Відповідно до розпорядження Головліту УРСР № 970 від 2 грудня 1944 р., усі начальники облітів зобов'язані були не пізніше 20 грудня 1944 р. підготувати та надіслати річний звіт. Архівні матеріали свідчать, що вчасно надіслали звіти начальники Київського, Миколаївського, Станіславського, Кам'янець-Подільського, Чернігівського, Сумського, Житомирського, Волинського, Рівненського, Сталінського та Дрогобицького облітів. Із запізненням Головліт УРСР все ж таки отримав звіти Дніпропетровського, Полтавського, Ізмайльського та Кіровоградського облітів. Не надіслали звітів начальники облітів: Харківського – т. Павлюк, Ворошиловградського – т. Акімов, Львівського – т. Кушнінський, Чернівецького – т. Корнієнко, Вінницького – т. Фещенко, Херсонського – т. Софронов, Тернопільського – т. Труфанов та Запорізького – т. Тхор. За несвоєчасне подання звітної документації спеціальним наказом начальника Головліту УРСР від 26 січня 1945 р. приписувалося: «поставити на вид начальникам облітів т. Кушнінському, Фещенку, Софронову, Труфанову. Вказати на недисциплінованість т. Тхор і т. Корнієнко. Інформувати секретарів обкомів про недисциплінованість начальників Харківського обліту т. Павлюка, Ворошиловградського обліту т. Акімова та винести їм догану»⁷. У грудні того ж року до начальника Львівського обліту знову було застосовано дисциплінарне стягнення. Причиною стали порушення правил випуску друкованої продукції в Золочівському районі Львівської області. Керівнику Обліту доручено скласти акт про притяг-

³ Державний архів Кіровоградської області (далі – ДАКіроО). Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 4. Арк. 21.

⁴ ДАКіроО. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 4. Арк. 31.

⁵ ДАКіроО. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 9.

⁶ ДАКіроО. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 13. Арк. 86.

⁷ ДАКіроО. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 4. Арк. 2.

нення винних до відповідальності та інформувати керівництво про виконану роботу. Цей наказ теж не було виконано. Вказавши, що це не перший випадок недисциплінованості т. Кушнінського, якому протягом року вже двічі ставили на вид невиконання директив центру, начальник Головліту УРСР К. Полонник наказав: «начальнику Львівського облліту т. Кушнінському оголосити догану з занесенням в особову справу й попередити, що у випадку ще одного прояву недисциплінованості він буде відсторонений від роботи в органах цензури Української РСР»⁸.

У розпорядчій документації Головліту УРСР, яка зберігається у фондах Державного архіву Кіровоградської області, міститься низка документів, які свідчать і про суттєві, з погляду керівництва республіканського органу цензури, недоліки в роботі Дніпропетровського облліту. Його начальник т. Приступа Володимир Євстафійович протягом короткого часу зазнав кількох суворих дисциплінарних стягнень. У березні 1946 р. йому оголосили сувору догану за «неодноразове невиконання наказів Головліту УРСР». Підставою стали надіслані із запізненням списки газет, що видаються в області. У наказ, який зафіксував оголошення догани, також указувалося на те, що фінансовий звіт Облліту за четвертий квартал 1945 р. не був підготовлений належним чином та надісланий частинами із суттєвим запізненням, унаслідок чого Головліт УРСР не зміг вчасно надіслати звітні матеріали Уповноваженому РНК СРСР з охорони військової таємниці в пресі⁹.

За несвоєчасно надіслані зведення викреслень попередньої цензури догану оголосили й начальнику Тернопільського облліту т. Труфанову І. В. з попередженням, що він буде відсторонений від займаної посади, якщо не організує роботу відповідно до наказів та розпоряджень Головліту¹⁰.

Окрім імовірних прорахунків керівників обллітів, причини несвоєчасного подання звітних матеріалів могли мати цілком об'єктивне підґрунтя. Адже в радянську добу активно практикувалося залучення студентів, викладачів, інженерів та навіть учених до участі в господарських кампаніях під час збору врожаю. Ця практика поширювалась і на працівників цензурних органів. Так, начальник Кіровоградського облліту М. Т. Лайс у пояснювальній записці на ім'я начальника одного з відділів Головліту УРСР, що датується жовтнем 1947 р., зазначала: «розпорядження Головліту УРСР від 16 червня 1947 р. за № 529 повністю не виконали. Матеріали, які ви просили, украй повільно надходять з районів. Це пояснюється тим, що більшість райуповноважених були залучені до збору врожаю в колгоспах»¹¹.

У березні 1946 р. Верховна Рада СРСР ухвалила Закон про четвертий п'ятирічний план на 1946–1950 рр. У серпні 1946 р. на восьмій сесії Верховної Ради УРСР ухвалено «Закон про п'ятирічний план відбудови й розвитку народного господарства Української РСР на 1946–1950 рр.». Він розроблявся на основі контрольних показників, визначених для України союзним планом четвертої п'ятирічки. У законі ставилося завдання відновити довоєнний рівень промисловості та сільського господарства, а в окремих галузях – перевищити цей рівень. При цьому традиційно наголошувалося на важкій індустрії. За четвертим п'ятирічним планом передбачалося відродження вугільної промисловості Донбасу й чорної металургії Півдня. Відбудовувалися підприємства металургійної промисловості – Азовсталь, Запоріжсталь, Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського та ін. (Литвин В., 2004, с. 370–371, 373).

У зв'язку з початком німецько-радянської війни, 22 червня 1941 р. на території СРСР введено в дію «Перелік відомостей, що становлять військову та державну таємницю на воєнний час». А 23 червня 1941 р. підготовлені на випадок війни «Додатки до Переліку... на час війни» були направлені Головлітом до ЦК ВКП(б) і РНК СРСР на затвердження.

⁸ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 4. Арк. 67.

⁹ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 15.

¹⁰ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 13. Арк. 76.

¹¹ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 14. Арк. 20.

Режим, як і раніше, прагнув зберегти військові та економічні секрети, а також запобігати поширенню інформації, яка не відповідала його ідеологічним настановам. «Перелік...» залишався чинним і в перші повоєнні роки. Оновлений «Перелік найважливіших відомостей, що становлять державну таємницю» набув чинності 1 березня 1948 р. (Позднякова І., 2024, с. 42, 44).

У серпні 1946 р. начальника Дніпропетровського облліту звинуватили в тому, що в пресі Дніпропетровської області мали місце кілька випадків розголошення державної таємниці. Зокрема, протягом червня в обласній газеті «Дніпропетровська правда» допущено 12 грубих порушень, а саме:

- 4 червня в статті «Рахуємо собівартість продукції» газета «Дніпропетровська правда» оприлюднила вартість однієї тони металу (§221 «Переліку відомостей, що становлять військову та державну таємницю»);

- 9 червня те саме видання в статті «За передову технологію виробництва» надрукувала статтю, у якій автор порівнює собівартість тонни сталі по трьох заводах (ім. Петровського, ім. Дзержинського та Єнакіївському);

- 22 червня та сама газета в статті Сидоріна опублікувала цифри п'ятирічного плану союзної промисловості на Дніпропетровщині по чавуну, сталі, рейкам, запасам залізної та марганцевої руди, по новому будівництву домен, мартенів, трубопрокатних станів, що заборонено §215 та §223 «Переліку...». Ті самі цифри п'ятирічки по Дніпропетровській області були оприлюднені й в іншій обласній газеті «Зоря». Крім того, чимало районних газет Дніпропетровщини оприлюднили на своїх шпальтах заготівельні ціни на сільськогосподарські продукти, що було заборонено §233 «Переліку...»¹².

Ці порушення, на думку начальника Головліту УРСР, вказували на те, що начальник Дніпропетровського облліту т. Приступа ставиться до виконання своїх обов'язків недбало. Не приділяє належної уваги цензорському апарату облліту та районним уповноваженим. Розголошення державної таємниці, допущене в обласних газетах, свідчило про те, що цензори облліту не знають «Переліку...» та інших базових документів.

За допущення розголошення в обласних друкованих виданнях державної таємниці, за відсутність оперативного керівництва цензорським апаратом області начальнику Дніпропетровського облліту т. Приступі В. Є. оголосили сувору догану із занесенням в особову справу. Тим самим наказом приписувалося звільнити з роботи цензора, який допустив опублікування в газеті «Дніпропетровська правда» відомостей, що становлять державну таємницю, а всім цензорам Облліту до 16 вересня поточного року варто було здати техмінімум на знання «Переліку...», «Інструкції цензора» та інших документів по цензурі¹³.

Можна припустити, що такі випадки мали місце й в інших обллітах, оскільки в наказі начальника Головліту УРСР № 36 від 12 серпня 1946 р. йшлося про те, що унаслідок неналежного знання основних цензурних документів цензори обллітів допускали опублікування відомостей, які становлять державну таємницю. З метою усунення зазначених недоліків Головліт УРСР наказав: 1) начальникам всіх обллітів організувати повторні заняття з вивчення «Переліку...», «Інструкції...», «Зведених вказівок» та циркулярів Головліту; 2) увести складання цензорами техмінімуму; 3) усьому особовому складу цензорів обллітів скласти техмінімум; 4) про результати складання техмінімуму повідомити Головліт УРСР¹⁴. Передбачалося, що ці заходи мали поліпшити рівень професійної підготовки працівників цензури.

Варто також зауважити, що відповідно до законодавства на цензорів поширювався і порядок зняття догани, зокрема й достроково. Наприклад, у серпні 1947 р. з формулюванням «ураховуючи загальне покращення цензурної справи в Закарпатській області» догану, винесену наказом

¹² ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 45.

¹³ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 45–46.

¹⁴ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 54.

начальника Головліту УРСР № 56 від 17 грудня 1946 р. начальнику Закарпатського облліту т. Омеляненко М. Н., приписувалося зняти¹⁵.

Перше повоєнне десятиліття пройшло під гаслом «соціалістичних змагань» та трудових звершень радянського народу. Соціалістичне змагання – це особлива форма трудової активності, що використовувалась у Радянському Союзі для стимулювання працівників до підвищення продуктивності праці, перевиконання планових показників та розвитку ініціативи (Удод О., 2012, с. 731). Цей рух був одним з ключових складників радянської трудової політики, починаючи з 1920-х років, й охоплював усі сфери господарства – від промисловості й сільського господарства до науки та освіти. Були охоплені цим рухом і співробітники органів цензури.

Ще в липні 1944 р. всі начальники обллітів отримала циркуляр, у якому йшлося про політичну значущість соцзмагань, під час яких співробітники органів цензури мають продемонструвати пильність і зразкову роботу. Начальникам обллітів приписувалося: взяти під особистий контроль питання про участь працівників облліту та райуповноважених у соцзмаганнях; долучити до соцзмагань усіх працівників облліту та райуповноважених; щомісяця перевіряти виконання взятих ними соцзобов'язань. Показники, які мав виконати співробітник, фіксувались у спеціальних документах (угодах), які передбачали: підвищення пильності; недопущення жодного розголошення державної таємниці й водночас уникнення необґрунтованого втручання у зміст цензурованого матеріалу; підвищення політичного та професійного рівня співробітника; популяризацію найкращого досвіду працівників цензури через інформаційні листи облліту¹⁶.

Соцзмагання проводилися не лише між працівниками обллітів, а й між республіканськими цензурними органами. Наказом начальника Головліту УРСР від 15 жовтня 1944 р. за № 62 приписувалося: «Шляхом завзятої та кропіткої роботи всіх цензорів та начальників обллітів досягти того, щоб у четвертому кварталі цього року не допустити жодного порушення в пресі та радіомовленні та вивести Головліт УРСР в ряди передових. Кращих цензорів висунути на нагородження Почесною грамотою»¹⁷.

У підсумку зазначалося, що кожен працівник органів цензури має, шляхом участі в соцзмаганнях, домагатися права на отримання Почесної грамоти. Про результати соцзмагань та про найкращих працівників цензурних органів варто було інформувати Головліт щомісяця, не пізніше 5 числа¹⁸.

Так, на співробітників цензурних органів поширювалися види заохочень та дисциплінарних стягнень, передбачені чинним законодавством перших повоєнних років. Серед заохочень найчастіше застосовувалося нагородження Почесною грамотою. Службові стягнення накладалися з формулюванням: «поставити на вид», «догана», «сувора догана», «догана із занесенням в особову справу», «звільнення з посади», «звільнення з органів цензури». Підставою для застосування дисциплінарних стягнень найчастіше було несвоєчасне подання звітної документації та розголошення відомостей, що становлять військову та державну таємницю. Показово, що накази про застосування дисциплінарних стягнень розсилалися для ознайомлення в усі обласні цензурні органи та зобов'язували начальників обллітів ознайомити всіх працівників органів цензури з їх змістом. Це була така собі форма негативної мотивації та «показового покарання», що цілком відповідала сутності радянського режиму.

¹⁵ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 13. Арк. 44.

¹⁶ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 10.

¹⁷ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 37-зв.

¹⁸ ДАКіро. Ф. 3056. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 10.

Список літератури

1. Литвин В., 2004. *Україна у першому повоєнному десятилітті (1946–1955)*. Київ.
2. Обушенко Н., 2019. Розвиток трудового законодавства України за часів існування СРСР. *Південно-український правничий часопис*. Випуск 4. Т. 2. Одеса. 142–146.
3. Позднякова І., 2024. Тема війни та військова таємниця в розпорядчій документації радянських цензурних органів 1920–1940-х років. *Історія та археологія. Спецвипуск*. Кропивницький. 39–49.
4. Удод О., 2012. Соціалістичне змагання. *Енциклопедія Історії України*. Т. 9. Київ. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf> [23. 02. 2025].
5. Харасик Н., 2020. Трудове законодавство Української РСР у перше повоєнне десятиліття (1945–1955 рр.). *Порівняльно-аналітичне право*. Випуск 4. Ужгород. 28–34.
6. Шаповал Ю., 2021. Федотова О. Цензурний контроль творів М. Грушевського та В. Винниченка в УСРР–УРСР. *Український історичний журнал*. №5. Київ. 50–60.

Inna Pozdniakova

THE SYSTEM OF REWARDS AND SANCTIONS FOR EMPLOYEES OF SOVIET CENSORSHIP BODIES IN THE FIRST POST-WAR YEARS

In this article, the peculiarities of labor legislation during World War II and the first post-war years have been examined. It has been noted that during the war, labor legislation was characterized by increased liability for violations of labor discipline. In the post-war years, wartime restrictions were gradually eliminated from the legal regulation of labor relations, the norms of which also applied to employees of Soviet censorship bodies. It has been shown that among the reward forms of censors, the most common was the awarding of the medal “For Valorous Labor in the Great Patriotic War” and the Certificate of Honor for “excellent performance” in the protection of state and military secrets in the press and on the radio. Disciplinary sanctions were also applied to censorship employees. The grounds for their application were most often the untimely submission of reporting documentation and the disclosure of information constituting military and state secrets. Official sanctions were imposed with the following wording: “to issue a warning”, “reprimand”, “severe reprimand”, “reprimand to the personnel file”, “dismissal from position”, “dismissal from censorship bodies”. The disclosure of the research topic was carried out by involving a number of representative sources stored in the funds of the State Archive of the Kirovohrad Region. The main content of the generalizing conclusions and directions for further research on this problem is that it allows us to clarify the relationship between labor «achievements» of the Soviet era and labor incentive mechanisms, to trace how Soviet methods of control over labor discipline influenced the modern labor culture of Ukrainians, to understand how socialist competition contributed to increased productivity, and to assess the degree of the incentive system effectiveness in comparison with modern, market-based methods of motivation. Therefore, studying the system of rewards and disciplinary sanctions in Ukraine under Soviet control, using the example of censorship bodies, will allow for a more thorough investigation of Soviet management methods and an assessment of their impact on the nature of labor relations in modern Ukraine.

Key words: disciplinary sanctions, ideological control, socialist competition, Soviet censorship, reward.

References

1. Lytvyn V., 2004. *Ukraine u pershomu poviennomu desiatylitti (1946–1955)* [Ukraine in the first post-war decade (1946–1955)]. Kyiv. (In Ukrainian).
2. Obushenko N., 2019. Rozvytok trudovoho zakonodavstva Ukrainy za chasiv isnuvannia SRSR [The development of labor legislation of Ukraine during the existence of the USSR]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. Vypusk 4. T. 2. Odesa. 142–146. (In Ukrainian).
3. Pozdniakova I., 2024. Tema viiny ta viiskova taiemnytsia v rozporiadchii dokumentatsii radianskykh tsenzurnykh orhaniv 1920–1940 rokiv [The Topic of War and Military Secrets in the Administrative Documentation of Soviet Censorship Bodies (1920s–1940s)]. *Istoriia ta arkeolohiia. Spetsvypusk*. Kropyvnytskyi. 39–49. (In Ukrainian).
4. Udod O., 2012. Sotsialistychne zmahannia [Socialist competition]. *Entsyklopediia Istorii Ukrainy*. T. 9. Kyiv. [Online]: Available from: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf> [Accessed: 23. 02. 2025]. (In Ukrainian).

5. Kharasyk N., 2020. Trudove zakonodavstvo Ukrainskoi RSR u pershe povoienne desiatylittia (1945–1955 rr.) [Labor legislation of the Ukrainian SSR in the first post-war decade (1945–1955)]. *Porivnialno-analitychne pravo*. Vypusk 4. Uzhhorod. 28–34. (In Ukrainian).

6. Shapoval Yu., 2021. Fedotova O. Tsenzurnyi kontrol tvoriv M. Hrushevskoho ta V. Vynnychenka v USRR–URSR [Censorship Control of the Works by M. Hrushevskyi and V. Vynnychenko in the UkrSSR]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 5. Kyiv. 50–60. (In Ukrainian).